

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΣΠΥΡΟΣ ΑΡΣΕΝΗΣ

ΜΕΛΙΝΑ

Μία σταρ στην Αμερική

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

«Ο παππούς μου ήταν δήμαρχος της Αθήνας για τριάντα χρόνια και ο πατέρας μου βουλευτής. Μου έμαθαν να εκπροσωπώ τη χώρα μου σαν διπλωμάτης. Ήταν σαν κατάρα. Η παιδική μου ηλικία ήταν σαν μια παρέλαση στους δρόμους της Αθήνας. Οι Έλληνες με γνώριζαν πριν ακόμη γίνω ηθοποιός. [...] Το σπίτι μας ήταν πάντα ανοιχτό. Όταν είχαμε λεφτά, ταΐζαμε εκατό ανθρώπους, όταν δεν είχαμε, τρώγαμε αρακά. Η οικογένειά μου δε θέλησε ποτέ να γίνω ηθοποιός. Ο παππούς μου ήθελε να γίνω πρωθυπουργός της Ελλάδας. Με ήθελε αγόρι. [...] [Όταν εμφανίστηκα] για πρώτη φορά στη σκηνή, το 1945 [...], οι κριτικοί [με] παρακίνησαν να [γυρίσω] στο “παλάτι” [μου]. Ήθελα να αυτοκτονήσω, αλλά δεν μπόρεσαν να με σταματήσουν. Έγινα σταρ».

The New York Times, 30/4/1967

Η αρχή

Η ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ που το όνομα της Μελίνας ακούγεται στην Αμερική είναι τον Φεβρουάριο του 1956, στη δέκατη τρίτη απονομή των βραβείων Χρυσές Σφαίρες (Golden Globes).^{*} Η Στέλλα, η πρώτη της ταινία, κερδίζει το βραβείο καλύτερης ξενόγλωσσας ταινίας, ενώ έχει ήδη προβληθεί με επιτυχία στο Φεστιβάλ των Καννών, όπου η Μελίνα ήταν υποψήφια για το βραβείο ερμηνείας.

Η ταινία, σε σκηνοθεσία και σενάριο του Μιχάλη Κακογιάννη, είναι ένα δράμα με στοιχεία σύγχρονης τραγωδίας, που μεταφέρει τον μύθο της μοιραίας γυναίκας στις λαϊκές

^{*} Οι Χρυσές Σφαίρες αποτελούν το βραβείο των ανταποκριτών ξένου Τύπου στο Χόλλυγουντ. Είναι τα δεύτερα πιο σημαντικά κινηματογραφικά βραβεία στην Αμερική μετά τα βραβεία Όσκαρ. Μάλιστα, καθώς απονέμονται λίγο πριν από αυτά, η βράβευση του συντελεστή μιας ταινίας με Χρυσή Σφαίρα συμβάλλει στην προβολή του και αυξάνει τις πιθανότητές του να κερδίσει και το βραβείο Όσκαρ.

ταβέρνες της Αθήνας.* Η Μελίνα υποδύεται τη Στέλλα, μια λαϊκή τραγουδίστρια, η οποία, ως ελεύθερη και ανεξάρτητη γυναίκα, έρχεται σε σύγκρουση με τις κοινωνικές συμβάσεις και βρίσκει τον θάνατο από το χέρι του εραστή της.

Έπειτα από μια αξιολογή πορείας στο ελληνικό και στο γαλλικό θέατρο, η τριανταπεντάχρονη Μελίνα εμφανίζεται στη μεγάλη οθόνη με έναν ρόλο πολύ κοντινό στην ιδιοσυγκρασία της και σημειώνει την πρώτη της μεγάλη κινηματογραφική επιτυχία.

Η αμερικανική πρεμιέρα της ταινίας θα γίνει ένα χρόνο μετά στη Νέα Υόρκη και θα τραβήξει αμέσως την προσοχή των πιο σημαντικών κριτικών κινηματογράφου. Ο Μπόσλεϋ Κράουδερ (Bosley Crowther) των *New York Times*, οι κριτικές του οποίου μπορούσαν να επηρεάσουν την τύχη μιας ταινίας, είναι ιδιαίτερα επαινετικός με τη Μελίνα. Στο άρθρο του με τίτλο «Νεορεαλισμός από την Αθήνα. Μελόδραμα με πρωταγωνίστρια τη Μελίνα Μερκούρη»² την περιγράφει ως μια απαστράπτουσα ηθοποιό, που παίζει με ξέφρενο ρυθμό και ξεχειλίζει από ζωντάνια. Χαρακτηρίζει όμως τη σκηνοθεσία αφελή και πομπώδη, ενώ, αναφερόμενος στη μουσική της ταινίας, κρίνει απαραίτητο να εξηγήσει τι είναι το μπουζούκι, περιγράφοντάς το ως ένα μακρύ ματωλίνο. Το *Ποτέ την Κυριακή* απέχει ακόμη τρία χρόνια.

Τα αμερικανικά μέσα της εποχής παρακολουθούν την πορεία της ταινίας στις κινηματογραφικές αίθουσες και σχιαγραφούν το πορτρέτο της Μελίνας, παρουσιάζοντάς την ως μια όμορφη νεαρή ξανθιά που κάνει το ντεμπούτο

* Το σενάριο της ταινίας είναι βασισμένο στο θεατρικό έργο *Η Στέλλα με τα κόκκινα γάντια* του Ιάκωβου Καμπανέλλη. Τη μουσική της ταινίας υπογράφει ο Μάνος Χατζιδάκις (κάποια από τα λαϊκά μοτίβα που ακούγονται στην ταινία είναι του Βασίλη Τσιτσάνη), τα σκηνικά ο Γιάννης Τσαρούχης και ο Βλάσης Κανιάρης, και τα ρούχα η Ντένη Βαχλιώτη.

της στον κινηματογράφο. Αναφέρονται στις θεατρικές εμφανίσεις της στην Αθήνα και στο Παρίσι, καθώς και στη μεγαλοαστική της καταγωγή, σημειώνοντας ότι ο παππούς της ήταν επί πολλά χρόνια δήμαρχος Αθηναίων και ο πατέρας της βουλευτής.

Ιδιαίτερη έμφαση όμως δίνουν στην ελληνική καταγωγή της και την κατατάσσουν στην κατηγορία των σταρ που εκπροσωπούν τη χώρα και την κουλτούρα τους. Έτσι, σε δισέλιδο άρθρο για τις «Βασίλισσες των ξένων Χόλλυγουντ»³ βρίσκουμε το όνομά της Μελίνας πλάι σε εκείνο της Μπριζίτ Μπαρντό για τη Γαλλία, της Ρόμυ Σνάιντερ για τη Γερμανία, της Τζίνα Λολομπρίτζιντα για την Ιταλία. Μια κριτική μάλιστα της Στέλλας τη συστήνει ως «ελληνική απάντηση στη Σοφία Λόρεν» και «σοβαρή μελλοντική αντίπαλό της στη διεθνή σκηνή», ενώ σε άλλο άρθρο,⁴ όπου αναλύεται το φαινόμενο της ξαφνικής παρουσίας πολλών ηθοποιών με έντονη θηλυκότητα στην κινηματογραφική παραγωγή της χρονιάς (Σοφία Λόρεν, Μελίνα, Μέριλυν Μονρόε, Τζέιν Μάνσφιλντ), τονίζεται πως η Μελίνα συναντιέται την Ιταλίδα σταρ σε ζωώδη μαγνητισμό. Βάσει των ρόλων που ερμηνεύουν, η Λόρεν κατατάσσεται από τον αρθρογράφο στον «ηρωικό τύπο» γυναίκας και η Μελίνα στον «δυναμικό». Οι ρόλοι αδέσμευτων και ανεξάρτητων γυναικών που θα συνεχίσει να ερμηνεύει η Μελίνα θα ενισχύσουν στο μέλλον αυτή τη διάσταση της κινηματογραφικής της προσωπικότητας.

Το 1958 αρχίζει να προβάλλεται στη Νέα Υόρκη η κινηματογραφική μεταφορά του βιβλίου του Νίκου Καζαντζάκη *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*. Η υπόθεση διαδραματίζεται σε ένα ορεινό χωριό της τουρκοκρατούμενης Κρήτης του 1920, κατά τη διάρκεια των προετοιμασιών για την αναπαράσταση των Παθών, που γίνεται κάθε εφτά χρόνια. Η Κατερίνα, η «αμφιβόλου ηθικής» χήρα του χωριού, την οποία υποδύεται η Μελίνα, πρόκειται να ενσαρ-

Σκηνή από την ταινία Ο Χριστός ξανασταυρώνεται.

κώσει τη Μαρία Μαγδαληνή, ενώ ένας βοσκός, ο Μανολιός, θα είναι ο Χριστός. Η άφιξη στο χωριό μιας ομάδας προσφύγων και ο φόβος των προεστών ότι θα χάσουν τα προνόμιά τους τους οδηγεί σε ένοπλη αντιπαράθεση με τους υπόλοιπους κατοίκους του χωριού, με αποτέλεσμα η θεατρική αναπαράσταση των Παθών να γίνει τελικάπραγματικότητα.

Η ταινία είναι γαλλόφωνη, με τίτλο *Celui qui doit mourir*,* και αποτελεί την πρώτη συνεργασία της Μελίνας με τον Ντασσέν. Ο ρόλος της είναι μικρός, αλλά η γοητεία που φαίνεται να ασκεί στον σκηνοθέτη –από τον τρόπο που αυτός την κινηματογραφεί– είναι εμφανής.

Η ταινία προβάλλεται στην Αμερική με τον τίτλο *He Who Must Die*, έχοντας ήδη κερδίσει το βραβείο OCIC,** μία υποψηφιότητα για Χρυσό Φοίνικα (Palme d'Or) στο Φεστιβάλ των Καννών, καθώς και μία υποψηφιότητα καλύτερης ταινίας στα βρετανικά βραβεία BAFTA.*** Οι κριτικές είναι ενθουσιώδεις και οι εισπράξεις σημαντικές. Μεγάλη επιτυχία στην Αμερική είχε σημειώσει και το *Ριφιφι*, η προηγούμενη ταινία του Ντασσέν, που είχε γυριστεί στη Γαλλία το 1954, πριν γνωρίσει τη Μελίνα. Ωστόσο, και οι δύο ταινίες, λόγω των πολιτικών φρονημάτων του σκηνοθέτη, δεν τυχαίνουν ευρείας προβολής και διανομής. Προβάλλονται μόνο σε μεγάλες αμερικανικές πόλεις και σε περιορισμένο αριθμό κινηματογράφων, τις αποκαλούμενες «αίθουσες τέχνης», σημειώνοντας ωστόσο σημαντική εισπρακτική επιτυχία.

* Αυτός που πρέπει να πεθάνει.

** Το βραβείο OCIC (Organisation Catholique Internationale du Cinéma et de l'Audiovisuel) απονέμεται από τον Διεθνή Καθολικό Οργανισμό για το Σινεμά και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

*** Το βρετανικό αντίστοιχο του Όσκαρ, που απονέμεται από τη Βρετανική Ακαδημία Τεχνών Κινηματογράφου και Τηλεόρασης.

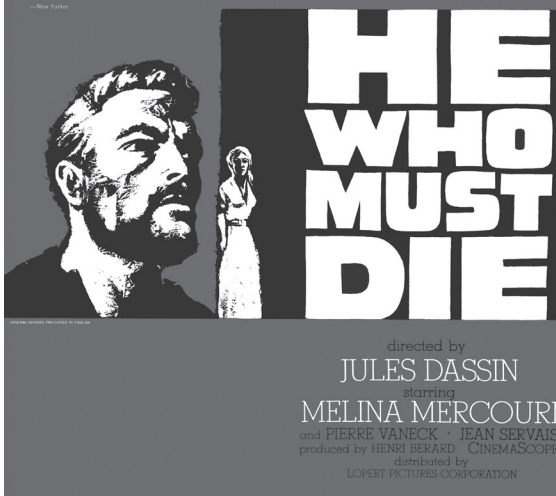
"Best
foreign film
of the year...
a great film
that must
live!"
—New York Times

"One of
the most
powerful
the screen
has made
in many
a year!
Magnificent!"
—Time Magazine

"One of
the best!"
—Reno Times

WHEN HUNDREDS
OF FILMS ARE
RELEASED EACH
YEAR, EVEN A
MASTERPIECE MAY
GO UNRECOGNIZED
IN ITS OWN TIME.

WITH PRIDE,
WE PRESENT AGAIN
JULES DASSIN'S
CLASSIC...

Η αμερικανική
αφίσα
της ταινίας
Ο Χριστός
ξανασταυρώνεται.
Από την επανέκδοση
της ταινίας
το 1965.

Την ίδια χρονιά προβάλλεται στην Αμερική και η τρίτη ταινία της Μελίνας, *Η τσιγγάνα και ο τζέντλεμαν* (*The Gypsy and the Gentleman*). Σκηνοθέτης της είναι ο Τζόζεφ Λόουζυ,* φίλος του Ντασσέν και θύμα της μαύρης λίστας,** ο οποίος ζει εξόριστος στην Ευρώπη από το 1953.

* Πρόκειται για τον σκηνοθέτη των ταινιών *Ο υπηρέτης*, *Ο μεσάζων* και *Ατύχημα*, το σενάριο των οποίων υπογράφει ο νομπελίστας Άγγλος συγγραφέας Χάρολντ Πίντερ.

** Η μαύρη λίστα ήταν ένας άτυπος κατάλογος με ονόματα δημιουργών του Χόλλυγουντ (σκηνοθετών, σεναριογράφων, ηθοποιών, μουσικών κτλ.) οι οποίοι τις δεκαετίες του '40 και του '50 κατηγορήθηκαν ως μέλη ή συμπαθούντες του κομμουνιστικού κόμματος. Τα μεγάλα αμερικανικά κινηματογραφικά στούντιο –αυθαίρετα και χωρίς

THE RANK ORGANIZATION
presents

MELINA
MERCOURI

KEITH
MICHELL

FLORA
ROBSON

in

The Gypsy and the Gentleman

in EASTMAN COLOR

also starring

PATRICK McGOOHAN

JUNE LAVERICK • LYNDON BROOK

Screenplay by JANET GREEN • Produced by MAURICE COWAN • Directed by JOSEPH LOSEY

Copyright © 1958 by Rank Film Distributors of America, Inc. Printed in the U.S.A.

Η αμερικανική
αφίσα
της ταινίας
Η τσιγγάνα και
ο τζέντλεμαν.

Η Μελίνα, η οποία έχει εντυπωσιάσει τον Λόουζυ στις Κάννες με την ερμηνεία της στη *Στέλλα*, υποδύεται μια διαβολική τσιγγάνα που εκμεταλλεύεται τον έρωτα ενός Άγγλου ευγενή και τον οδηγεί στην καταστροφή. Πρόκειται για ένα κλασικό αγγλικό μελόδραμα της δεκαετίας του '50, το οποίο στην Ευρώπη δε γνωρίζει ούτε καλλιτεχνική ούτε εισπρακτική επιτυχία. Αποτελεί μια χαμένη ευκαιρία για τη Μελίνα και μια από τις ελάχιστες κινηματογραφικές αποτυχίες του σκηνοθέτη. Ο ίδιος αργότερα θα δηλώσει ότι έκανε την ταινία καθαρά για βιοποριστικούς λόγους⁵ και θα αποδώσει την αποτυχία στο κακό σενάριο και στις παρεμβάσεις των παραγωγών, τόσο κατά τη διάρκεια του γυρίσματος όσο και στο τελικό μοντάζ.*

Η ταινία δε θα καταφέρει να προσελκύσει την προσοχή του αμερικανικού κοινού και της κριτικής. Το μόνο αξιομνημόνευτο στοιχείο από την προβολή είναι η αφίσα της, όπου, για πολιτικούς λόγους, το όνομα του σκηνοθέτη μόλις που διακρίνεται.

Ενώ συνεχίζονται οι προβολές των ταινιών της Μελίνας στην Αμερική, ο Ζυλ Ντασσέν ξεκινά στην Ευρώπη τα γυ-

να υπάρχει σχετική νομοθεσία— απαγόρευαν τη συμμετοχή αυτών των καλλιτεχνών στις παραγωγές τους. Πολλοί από αυτούς καταδικάστηκαν σε φυλάκιση και στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων από την Επιτροπή Αντιαμερικανικών Δραστηριοτήτων του Αμερικανικού Κογκρέσου. Κάποιοι, όπως ο Καζάν, για να αποφύγουν την καταδίκη, κατέδωσαν συναδέλφους τους και άλλοι, όπως ο Ντασσέν, αυτοεξορίστηκαν στην Ευρώπη.

* Ο σκηνοθέτης περιγράφει σε συνεντεύξεις του την πρόθεσή του να αποδώσει πιστά την εποχή (19ος αιώνας) ως μια περίοδο κατά την οποία η ζωή ήταν «σκληρή, βρόμικη και όχι μόνο γλυκιά και αριστοκρατική». Αυτή η πρόθεση ρεαλιστικής απεικόνισης, που παραπέμπει στο ύφος των υπόλοιπων ταινιών του Λόουζυ, δεν υλοποιήθηκε εξαιτίας των παρεμβάσεων των παραγωγών.

ρίσματα της ταινίας *Ο νόμος (La Loi)*, που βασίζεται στο βραβευμένο με Γκονκούρ (Goncourt)* ομώνυμο βιβλίο του Γάλλου συγγραφέα Ροζέ Βαγιάν (Roger Vailland). Η ιστορία διαδραματίζεται σε μια μικρή πόλη της Σικελίας και περιγράφει τη μεταβίβαση της εξουσίας από τον ετοιμοθάνατο μεγαλοτσιφλικά στην τοπική μαφία. Μετά την επιτυχία των δύο προηγούμενων ταινιών του Ντασσέν, οι παραγωγοί επενδύουν στη νέα ταινία, το καστ της οποίας είναι εντυπωσιακό: Παίζουν η Μελίνα, ο Μαρτσέλλο Μαστρογιάννι, ο Υβ Μοντάν και ο Πιερ Μπρασσέρ, ενώ βασική πρωταγωνίστρια είναι η Τζίνα Λολομπρίτζιντα, που αυτή την εποχή βρίσκεται στο απόγειο της δόξας της.

Την Ιταλίδα σταρ επιβάλλει η παραγωγή, πιστεύοντας ότι η παρουσία της θα συμβάλει στην εισπρακτική επιτυχία της ταινίας, πεποίθηση η οποία θα αποδειχτεί εσφαλμένη. Ο Ντασσέν, σε μεταγενέστερες συνεντεύξεις του, θα αποδώσει μάλιστα την αποτυχία της ταινίας στο γεγονός ότι το σενάριο προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις της Ιταλίδας ηθοποιού.**

Το κλίμα κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων δεν είναι ιδιαίτερα ευχάριστο και αυτό οφείλεται τόσο στη συμπεριφορά της Λολομπρίτζιντα όσο και στην αμοιβαία αντιπάθεια ανάμεσα στις δύο πρωταγωνίστριες. Τα επόμενα χρόνια η Μελίνα θα αναφερθεί επανειλημμένα σε αυτό, δηλώνοντας μεταξύ άλλων τα εξής: «Η Τζίνα Λολομπρίτζιντα ήταν μια τρομερή εμπειρία για μένα. Ξέρω ότι είμαι ζηλιάρα, αλλά δε θα μπορούσα να συμπεριφερόμαι με αυτό τον τρόπο – να σταματώ το γύρισμα μιας ταινίας

* Το βραβείο Γκονκούρ είναι το πιο σημαντικό λογοτεχνικό βραβείο στη Γαλλία.

** Ενώ η ηρωίδα του βιβλίου είναι δεκαέξι χρονών, στην ταινία ο χαρακτήρας προσαρμόστηκε ώστε να ταιριάζει στην ηλικία της Λολομπρίτζιντα, η οποία εκείνη την εποχή ήταν τριάντα ενός.

WHERE THE HOT WIND BLOWS

Hear THE AMES BROTHERS sing
"WHERE THE HOT WIND BLOWS"
 Music by JIMMY McHUGH • Lyrics by BUDDY KAYE

GINA LOLLOBRIGIDA · PIERRE BRASSEUR · MARCELLO MASTROIANNI · MELINA MERCOURI · YVES MONTAND in **WHERE THE HOT WIND BLOWS!**

From a novel by **ROGER VAILLAND** · Screenplay by **JULES DASSIN** and **FRANCOISE GIROUD** · **STOPPA** · Directed by **JULES DASSIN** · An M-G-M Release

Η αμερικανική αφίσσα της ταινίας Ο νόμος.

απαιτώντας κοντινά πλάνα. [...] Μου αρέσει πάρα πολύ να γυρίζω ταινίες, αλλά σαν τη Λολομπρίτζιντα δε θα γίνω ποτέ».⁶

Ο Νόμος αρχίζει να προβάλλεται στην Ευρώπη τον Ιανουάριο του 1959 χωρίς επιτυχία, ενώ στην Αμερική δε θα προβληθεί καν, παρόλο που οι πρωταγωνιστές του είναι γνωστοί στο αμερικανικό κοινό: ο Ίβ Μοντάν γνωρίζει μεγάλη επιτυχία στο Μπρόντγουεϊ και παράλληλα γυρίζει την ταινία Έλα ν' αγαπηθούμε (*Let's Fall in Love*) με τη Μέριλυν Μονρόε, ενώ η Λολομπρίτζιντα είναι μια από τις πιο εξαγωγίμες Ιταλίδες ηθοποιούς. Τελικά η ταινία θα προβληθεί στην Αμερική το 1960, μετά την επιτυχία του *Ποτέ την Κυριακή*, με τίτλο *Where the Hot Wind Blows* [Εκεί που φυσά ο καυτός άνεμος], όταν θα έχει ήδη φυσήξει ο άνεμος της επιτυχίας και τα πολιτικά «σφάλματα» του Ντασσέν θα έχουν παραγραφεί.

Μετά την επιτυχία του *Ριφιφι* και του *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, που κερδίζει μάλιστα και το βραβείο Τζόζεφ Μπέρστυν (Joseph Burstyn Award) καλύτερης ξένης ταινίας, οι μεγάλες αμερικανικές εταιρείες διανομής δείχνουν ενδιαφέρον για ευρεία διανομή των δύο ταινιών, υπό την προϋπόθεση ότι ο Ντασσέν θα υπογράψει δήλωση ότι αποκηρύσσει τις αριστερές του ιδέες και συναναστροφές. Εκείνος αρνείται. Η μόνη εταιρεία παραγωγής που δέχεται να ξανασυζητήσει μια ενδεχόμενη συνεργασία μαζί του είναι η United Artists.

Στο πλαίσιο αυτό, η Μελίνα επισκέπτεται με τον Ντασσέν τη Νέα Υόρκη. Στην αρχή απεχθάνεται, όπως λέει, την αμερικανική μεγαλούπολη που κάνει τους ανθρώπους να φαίνονται ασήμαντοι. Κατά τη σύντομη όμως διαμονή της σε αυτή, ανακαλύπτει την ομορφιά και την ποιότητά της. Εκείνη και ο Ντασσέν παρακολουθούν πολλές θεατρικές παραστάσεις, καθώς αγαπούν ιδιαίτερα το θέατρο και τους